

SUNDHEDSSTYRELSEN

Ulighed: ensomhed, social støtte, økonomi

Notatserie om overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet

Opsummering

Resultaterne i dette notat viser, at de allerfleste respondenter (over 80 % i 2017) angiver, at de sjældent eller aldrig føler sig ensomme. Andelen af respondenter, der ofte eller af og til føler sig ensom, stiger fra 2012 til 2017. Selvom andelen af ensomme stiger mellem de 2 år, er der ingen signifikante forskelle mellem ældre i almindelighed og ældre, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet mellem de 2 år. Vi finder dermed ingen tegn på, at ensomheden stiger i forbindelse med overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet. Der er heller ingen forskelle mellem kvinder og mænd. Stigningen i ensomhed er imidlertid signifikant større for dem, der ikke har en partner, sammenholdt med dem, der har en partner. At have en partner beskytter dermed effektivt mod ensomhed.

Derudover finder undersøgelsen, at mennesker, der har en partner, oplever at have langt stærkere sociale støttenetværk end personer, der ikke har en partner. Der findes ingen indikationer på, at de sociale støttenetværk bliver påvirket af overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet. Undersøgelsen finder heller ingen indikationer på, at forventninger om at mangle økonomiske ressourcer stiger i forbindelse med overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet. Lidt overraskende findes ingen forskelle mellem kvinder og mænd samt mellem dem, der har hhv. ikke har en partner i forhold til, hvilke forventninger man har til den økonomiske situation.

Samlet set viser analyserne, at overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet ikke ser ud til at påvirke følelser af ensomhed, forekomsten af sociale støttenetværk samt forventninger om at mangle økonomiske ressourcer. At have en partner beskytter mod ensomhed og medfører en forstærkelse af den enkeltes sociale støttenetværk.

Sundhedsstyrelsens notatserie om overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet

Find notater om følgende temaer i relation til overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet på [Sundhedsstyrelsens hjemmeside](#):

- Livskvalitet
- Frivilligt arbejde
- Sociale relationer
- Fritidsaktiviteter
- Boligforhold
- Arbejdspladsens rolle for tilbagetrækningen

På [Sundhedsstyrelsens hjemmeside](#) finder du også VIVEs rapport *Overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet – Opgørelser baseret på Ældredatabasen*, som notaterne er et uddrag fra. I rapporten kan du blandt andet læse mere om Ældredatabasen, metoder og litteratur.

Introduktion

Selvom tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet er en positiv begivenhed for mange, kan overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet også have negative konsekvenser på en række af domæner. Tilknytningen til en arbejdsplads kan skabe mening i tilværelsen for mange mennesker, og det sociale fællesskab på arbejdspladsen kan være stærkt bidragende til livskvalitet og trivsel (Segel-Karpas et al., 2018). Derfor kan følelser af ensomhed opstå eller forstærkes i forbindelse med tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet. For de allerfleste medfører overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet også, at indkomsten falder (Amilon, 2018).

Mænd og kvinder kan påvirkes af overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet på forskellig vis. Kvinder har ofte et større og bredere socialt netværk end mænd, der ofte i højere grad er afhængige af de arbejdsrelaterede kontakter (McLaughlin et al., 2010). Det er derfor muligt, at sociale støttenetværk og oplevelser af ensomhed bliver påvirket i mindre grad for kvinder end for mænd af overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet.

På den anden side har kvinder generelt set en lavere indkomst end mænd og akkumulerer derfor i gennemsnit en lavere pensionsopsparing i løbet af deres arbejdsliv (Amilon et al., 2014). Risikoen for dårlig økonomi i forbindelse med tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er derfor potentielt større for kvinder end for mænd.

Det at have en ægtefælle eller partner¹ kan imidlertid udgøre en "forsikring", både mod

ensomhed og dårlig økonomi. En ægtefælle eller partner kan også tilbyde mange forskellige typer af social støtte.

Det undersøges i dette notat, om overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet har konsekvenser for ensomhed, social støtte og økonomi. Det undersøges også, om der er forskelle mellem kvinder og mænd, samt om det at have en partner eller ægtefælle har betydning i denne sammenhæng.

Ensomhed

For at undersøge eventuelle ændringer i følelser af ensomhed i forbindelse med overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet tager vi udgangspunkt i spørgsmålet: *Sker det nogensinde, at du er alene, selvom du egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre?* i Ældredatabasen. Spørgsmålet kan besvares med: *Ja, ofte – Ja, af og til – Sjældent – Aldrig*. Vi fokuserer på respondenter, der var i beskæftigelse i Ældredatabasens 4. bølge (indsamlet i 2012) og som havde forladt arbejdsmarkedet permanent i den 5. bølge (indsamlet i 2017), dvs. respondenter, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet mellem de to bølger. Notatet undersøger, om der sker en stigning i ensomheden ved overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet. For at undersøge, om udviklingen i ensomhed i forbindelse med overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet skyldes tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet eller ej, sammenlignes udviklingen i ensomhed blandt dem, der for nylig har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet med den tilsvarende udvikling blandt ældre i almindelighed.²

¹ Personer, der angiver, at de er gift, samt personer, der angiver, at de er skilt, enke/enkemand eller ugift, men at de har en partner/kæreste, er kodet som, at de har en "partner eller ægtefælle". I de øvrige notater tages udgangspunkt i registerbaseret civilstand. I rapporten ([LINK](#)) har VIVE inddraget information om uformelle relationer i dette kapitel, idet denne type

af relationer kan have stor betydning for ensomhed og social støtte.

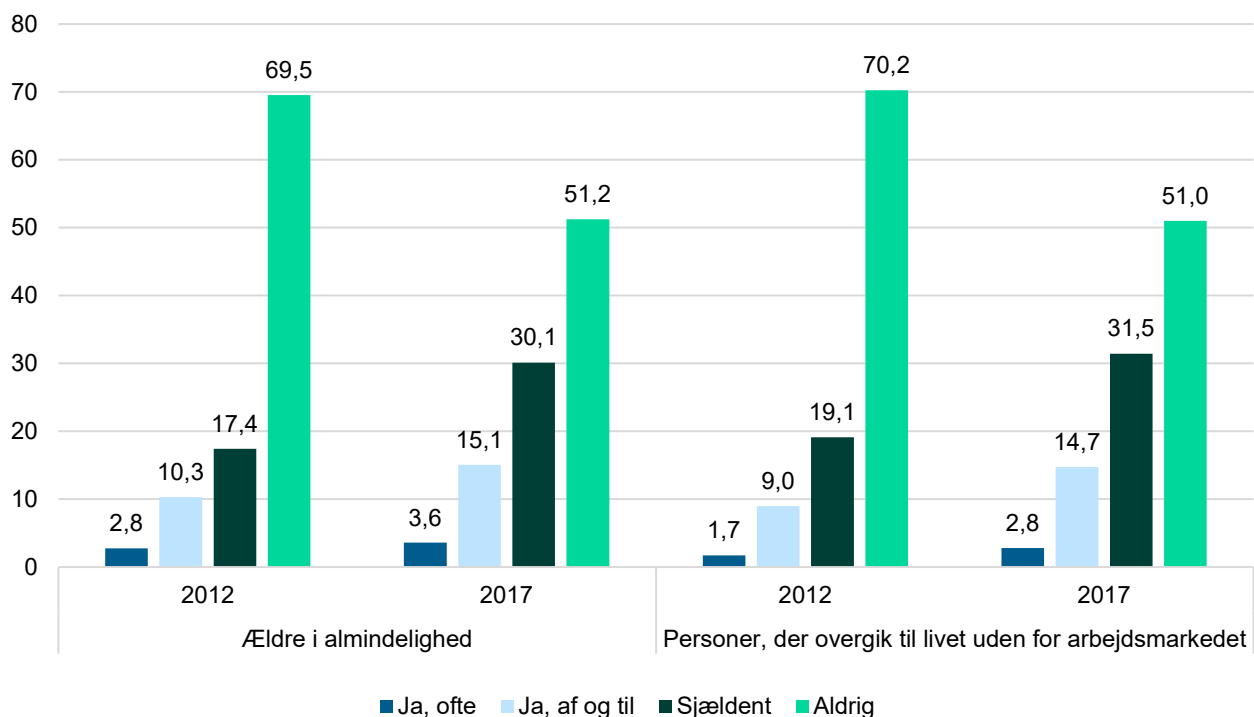
² Med "ældre i almindelighed" menes respondenter i Ældredatabasens 4. og 5. bølge (indsamlet i hhv. 2012 og 2017), uanset beskæftigelsesstatus.

Figur 1.1 viser, hvordan oplevet ensomhed ændrer sig fra 2012 til 2017 for ældre i almindelighed samt for personer, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet mellem de to år. Det fremgår, at andelen, der ofte eller af og til føler sig ensomme, stiger for begge grupper fra 2012 til 2017. Samtidig falder andelen, der aldrig føler sig ensomme. Samlet set stiger altså oplevelsen af ensomhed fra 2012 til 2017, både blandt ældre i almindelighed og blandt personer, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet. Der er ingen signifikante forskelle mellem de to undersøgte grupper. Stigningen i ensomhed, der sker i forbindelse med overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet

fra 2012 til 2017, afviger derfor ikke fra den stigning, der sker blandt ældre i almindelighed i perioden mellem de to år og kan derfor ikke knyttes til selve tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet.³

Der er ingen forskelle mellem mænd og kvinder i oplevet ensomhed fra 2012 til 2017, uanset om vi ser på ældre i almindelighed eller specifikt på dem, der overgår til livet uden for arbejdsmarkedet (ej vist). Vi finder dermed ingen belæg for, at overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet påvirker ensomheden blandt mænd i højere grad end blandt kvinder.

Figur 1.1 Oplevelse af ensomhed blandt ældre i almindelighed¹ samt blandt personer, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet fra 2012 til 2017. 2012 og 2017. Procent.

Anm.: N = (8.117; 9.020; 988; 992). Personer, der er født i 1940, 1945, 1950, 1955 og 1960 (og altså var mellem 57-77 år i 2017), indgår i figurens datagrundlag.

Note 1: Med "ældre i almindelighed" menes jævnaldrende respondenter i Ældredatabasens 4. og 5. bølge (indsamlet i hhv. 2012 og 2017), uanset beskæftigelsesstatus.

Kilde: Ældredatabasens 4. (2012) og 5. bølge (2017).

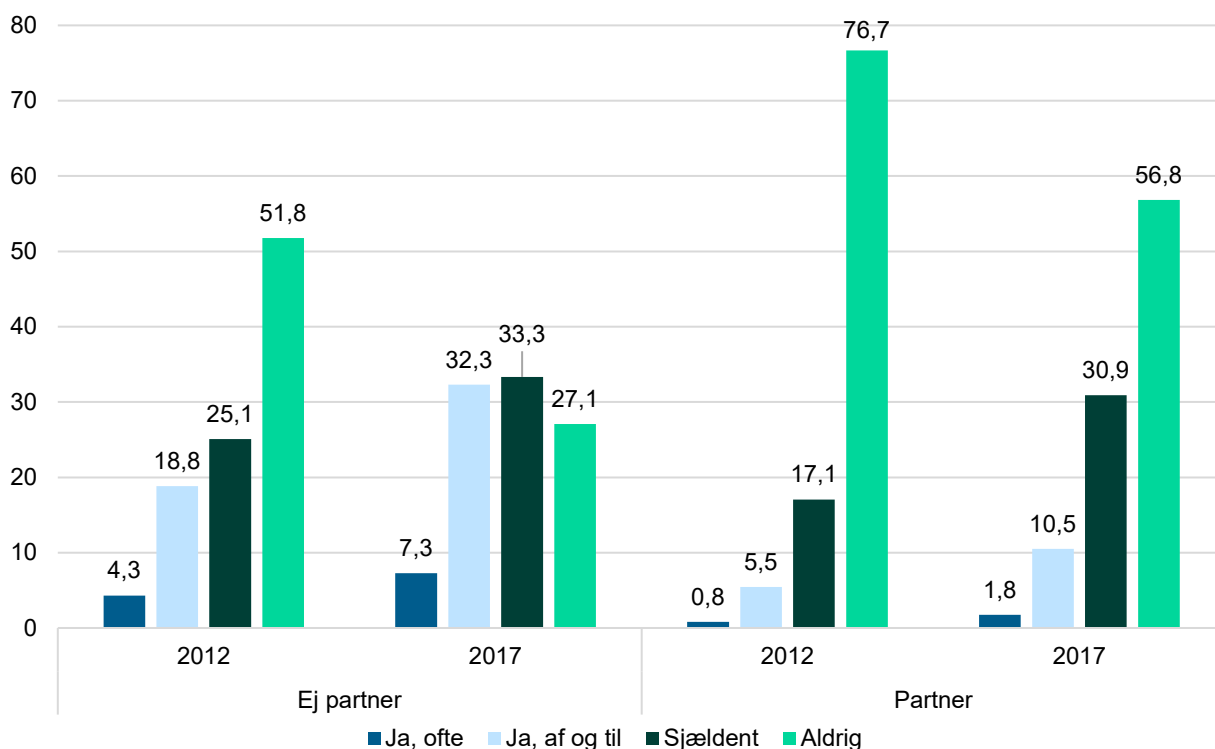
³ Andelen, der ofte eller af og til føler sig ensom, er signifikant højere i Ældredatabasens 5. bølge (2017) end i den 4. bølge

(2012), også når vi tager højde for forskelle i de ældres socio-økonomiske karakteristika mellem de 2 år (ej vist).

I Figur 1.2 og Figur 1.3 undersøges det, om det at have en partner eller ægtefælle "beskytter" mod ensomhed. I Figur 1.2 fokuserer vi på de respondenter, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet fra 2012 til 2017, mens Figur 1.3 viser situationen for jævnaldrende i almindelighed i de to år. Det fremgår af de to figurer, at personer, der ikke har en partner eller ægtefælle, er betydeligt mere ensomme end dem, der har en partner eller

ægtefælle. Mønstret er imidlertid det samme i begge figurer, og der er ingen signifikante forskelle på tværs af dem. Det kan på den baggrund konkluderes, at det at have en partner eller ægtefælle beskytter mod ensomhed, både i forbindelse med overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet og blandt ældre i almindelighed.

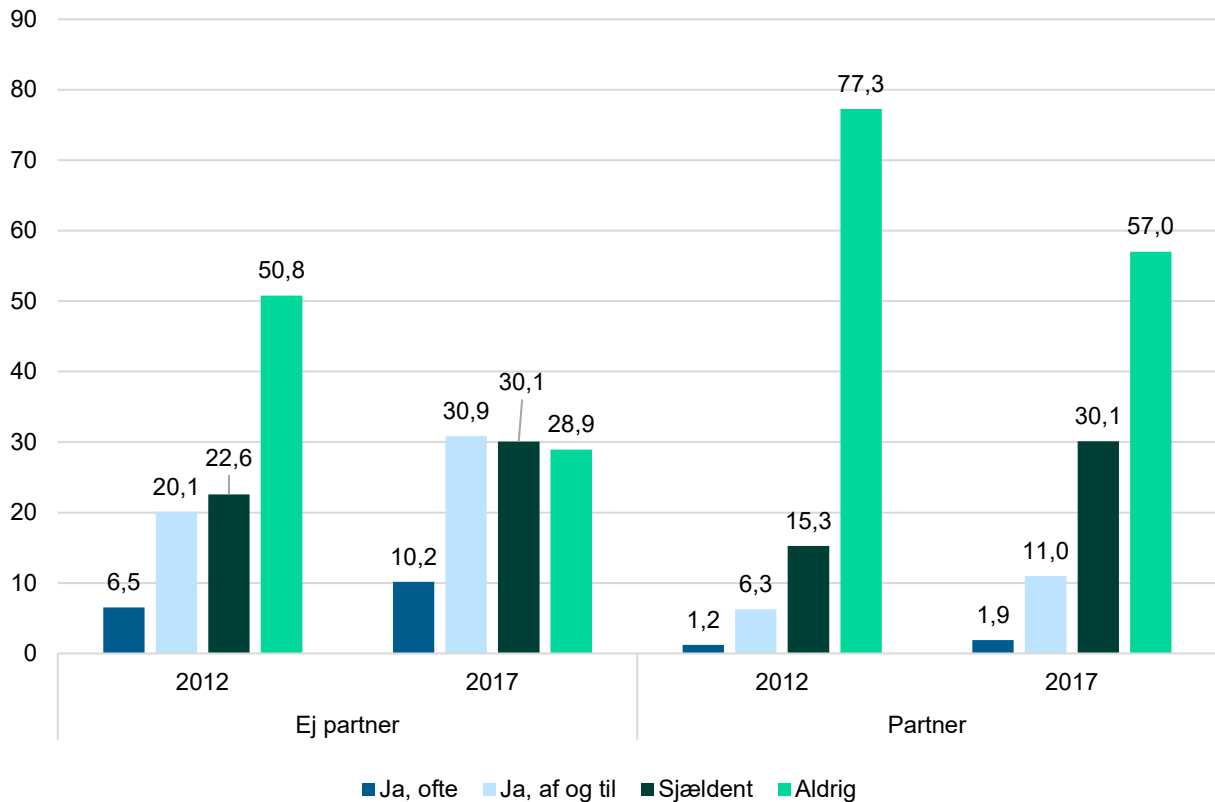
Figur 1.2 Oplevelse af ensomhed blandt personer, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet fra 2012 til 2017. Særskilt for personer med og uden en partner eller ægtefælle. 2012 og 2017. Procent.

Anm.: N = 203-256; 733-799. Personer, der er født i 1940, 1945, 1950, 1955 og 1960 (og altså var mellem 57-77 år i 2017), indgår i figurens datagrundlag.

Kilde: Ældredatabasens 4. (2012) og 5. bølge (2017).

Figur 1.3 Oplevelse af ensomhed blandt ældre i almindelighed.¹ Særskilt for personer med og uden en partner eller ægtefælle. 2012 og 2017. Procent.

Anm.: N = 2.378; 1.850; 5.732-7.168. Personer, der er født i 1940, 1945, 1950, 1955 og 1960 (og altså var mellem 57-77 år i 2017), indgår i figurens datagrundlag.

Note 1: Med "ældre i almindelighed" menes jævnaldrende respondenter i Ældredatabasens 4. og 5. bølge (indsamlet i hhv. 2012 og 2017), uanset beskæftigelsesstatus.

Kilde: Ældredatabasens 4. (2012) og 5. bølge (2017).

Social støtte

Ældredatabasen inkluderer et spørgsmålsbatteri, som afdækker forskellige former for social støtte, og som er blevet udviklet af Rand Corporation til brug i Medical Outcomes Survey (MOS). Batteriet består af 19 spørgsmål (Boks 5.1), som alle besvares med: *Aldrig – Sjældent – Sommetider – Ofte – Altid*. Svarene kodes efter en kodningsformel, hvor der

dannes et score fra 0 til 100 (jo højere værdi, desto højere grad af social støtte). Man kan danne score til enten et samlet udtryk for social støtte eller et udtryk for de forskellige typer af social støtte: følelsesmæssig støtte, håndgribelig støtte, kærlig støtte og positiv social støtte (Siren et al., 2018).

1.1 Mål for social støtte, udviklet i Medical Outcomes Study (MOS)

Følelsesmæssig støtte

- Nogen, der er parat til at lytte til dig, når du har behov for at snakke?
- Nogen, der kan hjælpe dig med at forstå en situation ved at give dig den nødvendige information?
- Nogen, der kan give dig gode råd i en krisesituation?
- Nogen, der kan være din fortrolige, og som du kan tale med om dig selv og dine problemer?
- Nogen, hvis råd du føler, du kan bruge?
- Nogen, du kan dele din frygt og dine mest private bekymringer med?
- Nogen, du kan henvende dig til for at få hjælp til at håndtere et personligt problem?
- Nogen, der forstår dine problemer?

Håndgribelig støtte

- Nogen, der ville kunne hjælpe dig, hvis du var sengeliggende?
- Nogen, der tager dig til lægen, hvis det er nødvendigt?
- Nogen, der kan lave mad til dig, hvis du ikke selv er i stand til at gøre det?
- Nogen, der ville kunne hjælpe dig med daglige praktiske gøremål, hvis du var syg?

Kærlig støtte

- Nogen, som udviser kærlighed og hengivenhed til dig?
- Nogen, du elsker og får dig til at føle, at du er elsket?
- Nogen, der krammer dig?

Positiv social støtte

- Nogen, du kan have det sjovt med?
- Nogen, du kan slappe af sammen med?
- Nogen, du kan lave hyggelige aktiviteter sammen med?

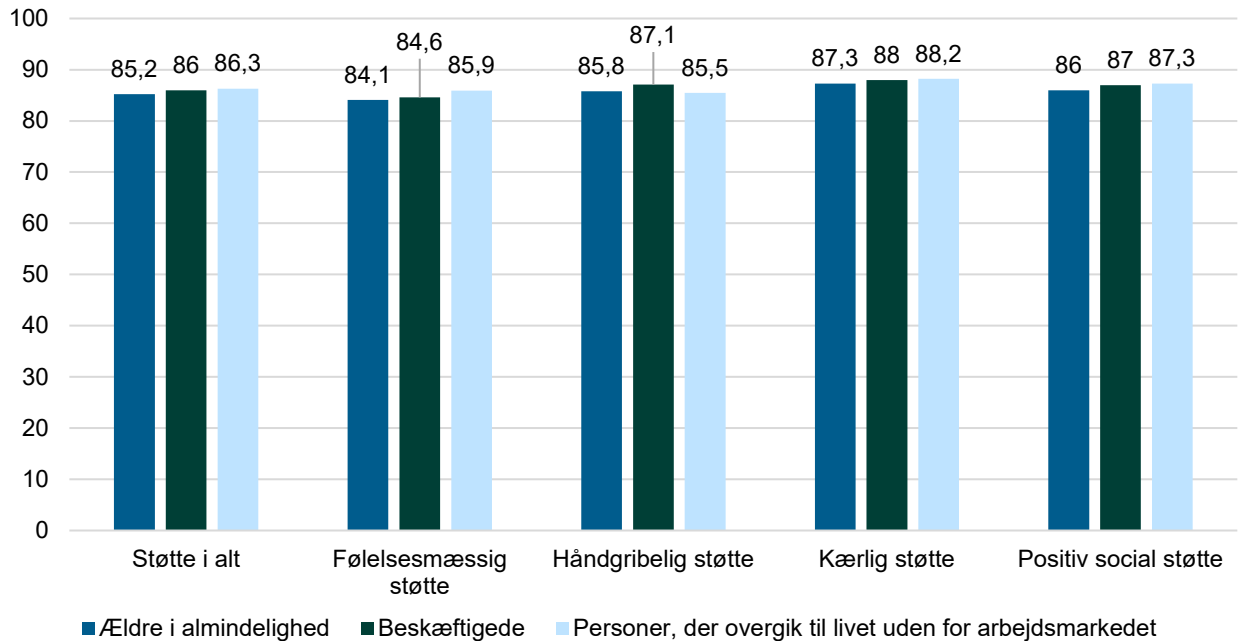
Ekstra spørgsmål

- Nogen, hvis selskab kan få dig til at glemme dine bekymringer?

VIVE undersøger respondenternes vurdering af deres sociale støttenetværk med udgangspunkt i MOS. Spørgerbatteriet er imidlertid kun inkluderet i Ældredatabasens 5. bølge (gennemført i 2017). Det kan derfor ikke direkte observeres, hvordan oplevelsen af de sociale støttenetværk ændrer sig fra før til efter tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet. Der ses derfor på graden af social støtte

blandt ældre i almindelighed, graden af social støtte blandt beskæftigede samt graden af social støtte blandt dem, der for nylig har overgået til livet uden for arbejdsmarkedet. Hvis tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet har en markant negativ indflydelse på de sociale støttenetværk, burde niveauet på MOS være lavere for dem, der for nylig har forladt arbejdsmarkedet end blandt jævnaldrende i almindelighed samt jævnaldrende i beskæftigelse.

Figur 1.4 Oplevelse af sociale støttenetværk blandt 62- og 67-årige ældre i almindelighed¹, i beskæftigelse², samt dem, der for nylig har overgået til livet uden for arbejdsmarkedet. 2017. Score.

Anm.: N = 3.326-3.343; 1.451-1.459; 792-795.

Note 1: Med "ældre i almindelighed" menes jævnaldrende respondenter i Ældredatabasens 4. og 5. bølge (indsamlet i hhv. 2012 og 2017), uanset beskæftigelsesstatus.

Note 2: Med "beskæftigede" menes jævnaldrende respondenter i beskæftigelse i Ældredatabasens 4. og 5. bølge (indsamlet i hhv. 2012 og 2017).

Kilde: Ældredatabasens 5. bølge (2017).

Resultaterne i Figur 1.4 viser, at gennemsnitlig score for social støtte er på samme niveau blandt 62- og 67-årige⁴ ældre i almindelighed, og blandt 62- og 67-årige i beskæftigelse som blandt 62- og 67-årige, som har forladt arbejdsmarkedet i løbet af de seneste 5 år. Der findes dermed ingen indikationer på, at de sociale støttenetværk påvirkes negativt af overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet.

I Figur 1.5 undersøges det, om køn samt det at have en partner har betydning for oplevelsen af social støtte. Resultaterne viser, at kvinder overordnet set har stærkere sociale støttenetværk end mænd. Forskellene er dog forholdsvis små, og for håndgribelig og positiv social støtte er forskellen mellem kvinder og mænd ikke statistisk signifikant. Forskellene er imidlertid langt større mellem mennesker,

⁴ VIVE har undersøgt, om der er en sammenhæng mellem oplevelse af sociale støttenetværk og alder. For aldersgrupperne 52-77 år er der ikke markante forskelle. Vi fokuserer

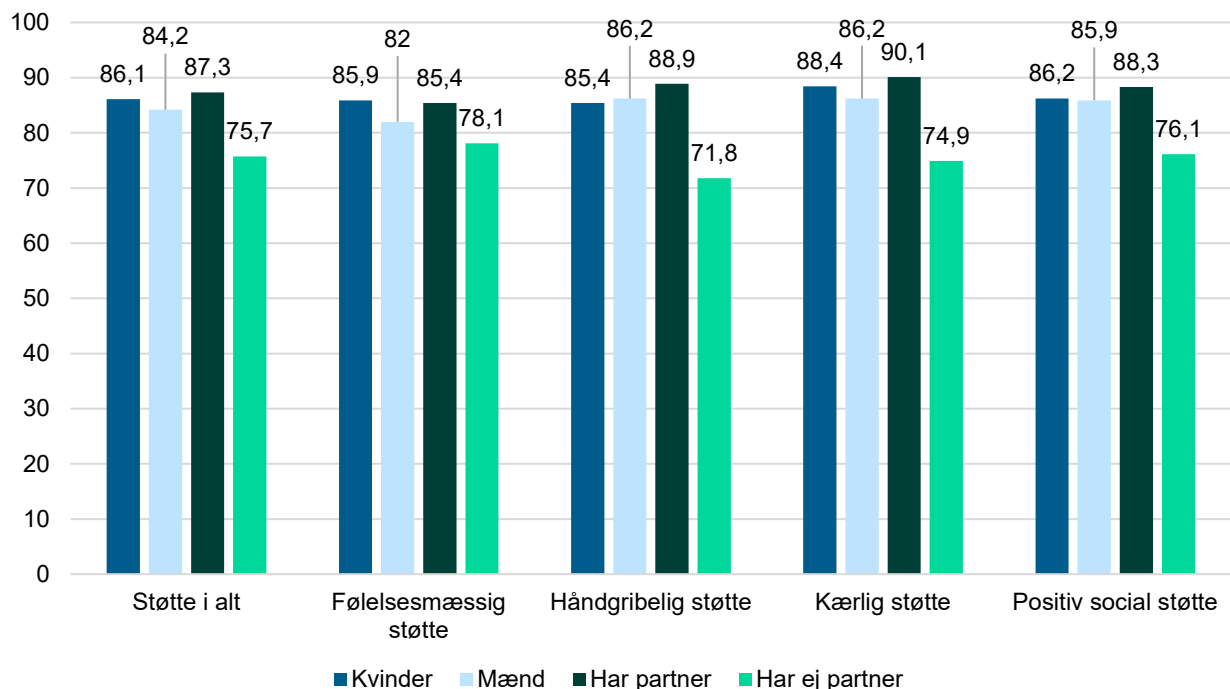
derfor på 62- og 67-årige i dette afsnit, idet disse to aldersgrupper ligger tættest på folkepensionsalderen og dermed den "normale" tilbagetrækningsalder.

der hhv. har og ikke har en partner eller ægtefælle. Beskæftigelsesstatus har ingen betydning for oplevet social støtte (ej vist).⁵

Samlet set finder undersøgelsen, at mennesker, der har en partner, oplever at have langt stærkere sociale støttenetværk end personer,

der ikke har en partner. Der findes ingen indikationer på, at de sociale støttenetværk bliver påvirket negativt af overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet.

Figur 5.5 Oplevelse af sociale støttenetværk blandt 62- og 67-årige særskilt for køn, samt for personer hhv. med og uden en partner. 2017. Score.

Anm.: N = 3.326-3.343.

Kilde: Ældredatabasens 5. bølge (2017).

Økonomi

Respondenterne i Ældredatabasen har i både 2012 og 2017 besvaret spørgsmålet: *Hvad er sandsynligheden for, at du på et tidspunkt i fremtiden ikke har nok finansielle ressourcer til at imødekomme dine behov?* I dette afsnit undersøges det, om vurderingen af denne sandsynlighed ændrer sig i forbindelse med

overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet. De allerfleste respondenter har angivet enten 0, 50 eller 100 procents sandsynlighed. Vi har derfor grupperet de øvrige respondenter i to grupper: 1-49 procent og 51-99 procent. For at belyse betydningen af overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet på økonomien undersøges det, hvordan svaret på spørgsmålet

⁵ Siren et al., (2018) har undersøgt oplevelsen af social støtte i en regressionsmodel på baggrund af Ældredatabasens 5. bølge. De finder, at uddannelsesniveau og beskæftigelsesstatus ikke har betydning for oplevelsen af social støtte. Kvinder og personer, der har en partner og/eller (voksne) børn, oplevere højere social støtte end hhv. mænd, singler og barnløse.

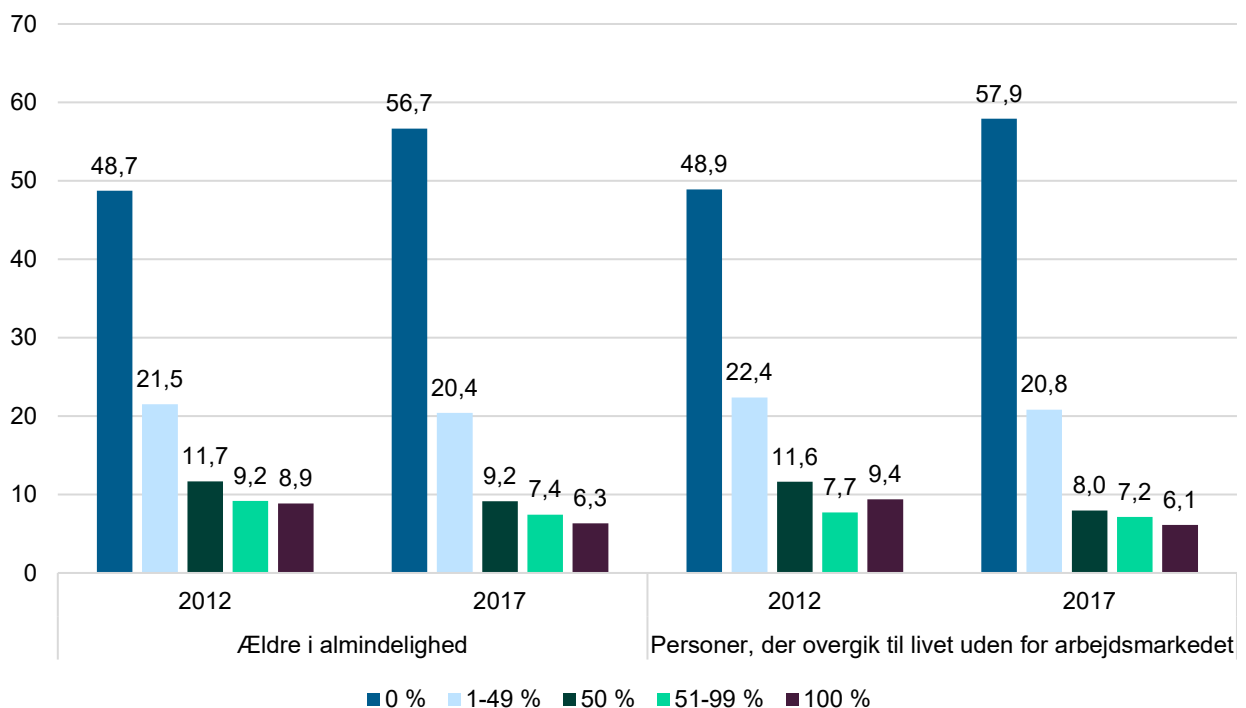
Derudover finder forfatterne en positiv sammenhæng mellem hhv. indkomst og godt helbred og social støtte samt en negativ sammenhæng mellem alder og social støtte.

ændrer sig fra 2012 til 2017 for respondenter, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet mellem de to år. For at sandsynliggøre, at eventuelle ændringer mellem de to bølger skyldes tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet, sammenligner vi ændringen blandt ældre, der har overgået til livet uden for arbejdsmarkedet, med den tilsvarende ændring mellem de to bølger for ældre i almindelighed.⁶ Resultaterne fremgår af Figur 1.6 og viser, at forventet sandsynlighed for at mangle økonomiske ressourcer falder fra 2012 til 2017, både for respondenter, der overgik til livet

uden for arbejdsmarkedet, og for ældre i almindelighed.⁷

Det ser dermed ud til, at forventningerne til den individuelle økonomiske situation afspejler konjunkturerne i Danmark (efter finanskrisen i 2008-2009 oplevede Danmark markant vækst i BNP i perioden 2012-2017, se fx (Nørtoft, 2019)). Overgangen til livet uden for arbejdsmarkedet ser derimod ikke ud til at have påvirket forventninger til at mangle finansielle ressourcer i fremtiden blandt respondenterne.

Figur 1.6 Forventning om at mangle økonomiske ressourcer i fremtiden blandt ældre i almindelighed¹ samt blandt personer, der overgik til livet uden for arbejdsmarkedet fra 2012 til 2017. 2012 og 2017. Procent.

Anm.: N = 7.764; 7.400; 947; 949. Personer, der er født i 1940, 1945, 1950, 1955 og 1960 (og altså var mellem 57-77 år i 2017), indgår i figurens datagrundlag.

Note 1: Med "ældre i almindelighed" menes jævnaldrende respondenter i Ældredatabasens 4. og 5. bølge (indsamlet i hhv. 2012 og 2017), uanset beskæftigelsesstatus.

Kilde: Ældredatabasens 4. (2012) og 5. bølge (2017).

⁶ Med "ældre i almindelighed" menes jævnaldrende respondenter i Ældredatabasens 4. og 5. bølge, uanset beskæftigelsesstatus.

⁷ Mønstret er det samme på tværs af køn og partnerstatus, dvs. der er ikke signifikante forskelle mellem kvinder og mænd samt mellem personer, der hhv. har og ikke har en partner eller ægtefælle (ej vist).